

УДК 338.24:37.014.54(477):378.112

*О. О. Романовський,
доктор економічних і педагогічних наук, професор, ректор,
Українсько-американський гуманітарний інститут "Вісконсинський
Міжнародний Університет (США) в Україні" (м. Київ)*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЕКОНОМІЧНО РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ СВІТУ: СТИПЕНДІЇ І ГРАНТИ

*О. О. Romanovskyi,
Doctor of economic and pedagogical sciences, professor, rector of the
Ukrainian-American Humanitarian (Liberal Arts)
Institute "Wisconsin International University (USA) Ukraine" (Kiev)*

STATE SUPPORT OF HIGHER EDUCATION IN ECONOMICALLY DEVELOPED COUNTRIES: SCHOLARSHIPS AND GRANTS

Вивчається досвід державної фінансової підтримки навчання студентів в економічно розвинутих країнах світу. Розглянуто різноманітні типи, форми і джерела надання стипендій і грантів, організації спеціальних стипендіальних програм, підтримка молодих підприємців у США та європейських країнах. Досвід державної фінансової підтримки студентів є важливим для вивчення в Україні в період реформування системи вищої освіти.

The experience of state financial support for training students in economically developed countries are studied. The various types, forms and sources for scholarships and grants, organizing special scholarship programs to support young entrepreneurs in the US and European countries are considered. Experience of state financial support of students

studying is important for Ukraine in the period of reforming of the system of Higher Education.

Ключові слова: *вища освіта; гранти; стипендії; стипендіальні програми; стипендіальні фонди.*

Keywords: *higher education; grants; scholarships; scholarship programs; scholarship funds.*

Вступ. Рівень соціально-економічного розвитку суспільства, фінансовий, матеріальний стан і духовний стан населення країн, розвиток науки і техніки безпосередньо залежать від уваги урядів і громадянського суспільства до освіти. Вища освіта і наука відіграють вирішальну роль у всіх сферах поступального розвитку людства.

Дуже важливою проблемою сьогодні є стан фінансування науки і техніки, вищої освіти і підтримки студентів, аспірантів і науковців. **Метою** даної роботи є дослідження різноманітних форм і типів державної фінансової підтримки студентів в економічно розвинених країнах світу, увага держави і громадян таких країн до фінансових проблем студентства, джерела фінансової підтримки тих, хто хоче отримати вищу освіту.

У якості позитивного прикладу державної підтримки вищої освіти розглянемо роль Федерального уряду США, що відіграє важливу роль у забезпеченні студентів стипендіями, позиками та надає допомогу у їхньому працевлаштуванні.

Стипендії і гранти у вищій освіті США. У США студенти часто використовують стипендії, студентські кредити, гранти, що дозволяють їм або заощадити власні кошти, або отримати унікальну можливість навчатися за відсутності необхідних власних коштів [1]. Деякі штати пропонують студентам стипендії, що дозволяють студентам відвідувати навчання або безкоштовно, або за нижчою ціною. Наприклад, стипендії Надії (Hope) в Джорджії і стипендіальної програми Світле Майбутнє (Bright Futures) в штаті Флорида.

Значне число приватних гуманітарних коледжів та університетів пропонують повну, засновану на потребах, фінансову допомогу, що означає, що прийняті студенти будуть платити тільки стільки, скільки їх сім'ї можуть дозволити собі платити за їх навчання (на основі оцінки університетом своїх доходів і наявних фінансових можливостей) [2-3]. Деякі з найпрестижніших університетів можуть пропонувати найдешевші варіанти оплати навчання для студентів з низьким рівнем доходів [4]. У більшості випадків вимоги і умови отримання студентами фінансової допомоги встановлюється спеціальною адміністрацією університету або коледжу, яка вивчає фінансові проблеми студентів, визначає фінансові можливості закладу та здійснюють конкурсний прийом студентів до заснованої на потребах стипендіальної допомоги. Університети з виключно великими фінансовими ендаментами та іншими видами фінансових запасів, можуть об'єднати засновану на потребах фінансову допомогу з винагородою за сумлінне навчання для тих студентів, які не мають гострої потреби на додаткове фінансування. У цьому випадку студенти, що мають гостру потребу, і ті студенти, хто має достатньо коштів для навчання, можуть однаково розраховувати на фінансову допомогу (останні – за результатами їх навчання).

Фінансова допомога надходить у двох основних формах: грантових програмах і програмах кредитування. Грантові програми складаються з грошей, що їх отримує студент для оплати вищої освіти і які не потрібно буде повертати. Кредитні ж програми складаються з

грошей, що їх студент отримує для оплати вищої освіти та які повинні бути повернені. Державні ВНЗ (які частково фінансуються за рахунок бюджетних асигнувань державного уряду) і приватні ВНЗ (які фінансуються виключно за рахунок оплати навчання і приватних пожертвувань) пропонують як гранти, так і кредитні програми фінансової допомоги. Гранти для відвідування державних навчальних закладів розподіляються через федеральну і державну (штатів) владу, а також через самі навчальні заклади; гранти для відвідування приватних навчальних закладів розподіляються виключно через них самих (незалежні організації, такі, як благодійні організації або корпорації також пропонують гранти, які можуть бути застосовані до державних і приватних ВНЗ) [5]. Кредити можуть бути отримані для публічних (державних) закладів через спонсорвані урядом програми кредитування; приватні ВНЗ – через незалежні кредитні установи.

Грантові програми, а також програми навчальної роботи, можуть бути розділені на дві основні категорії: фінансова допомога на основі потреб і фінансове заохочення на основі заслуг. Більшість урядів штатів забезпечують програми стипендій на основі потреб, декілька – також пропонує фінансове заохочення на основі особистих заслуг [6]. Кілька грантів на основі потреб надаються через федеральний уряд на основі інформації, наданої на студентів організацією, що збирає безкоштовні заяви на отримання федеральної допомоги студентам (FAFSA) [7]. Федеральний Пелл Грант є грантом на основі потреб і знаходиться у розпорядженні Федерального уряду. Федеральний уряд також має два інших гранти, які являють собою поєднання на основі необхідності та на основі заслуг: Академічний Грант Конкурентоспроможності та Національний SMART ("розумний") Грант. Проте SMART грант був скасований у 2011 році з останнім наданням гранту у червні 2011 року. З метою отримання одного з цих грантів студент повинен мати право на Пелл Грант, задовольняти конкретним академічним вимогам і бути громадянином США. [5]

Відповідність студентів вимогам програми навчальної роботи також визначається інформацією, зібраною на студентів FAFSA [5]. Фінансовою допомогою на основі урахування потреб є гроші або робота під час навчання, передбачена для студентів, які не мають самостійних достатніх фінансових ресурсів, щоб заплатити за вищу освіту. Мета врахування потреб фінансової допомоги полягає в тому, щоб подолати розрив між необхідною вартістю навчання, яку треба оплатити студенту, і тими власними грошовими засобами, що є доступними студенту для оплати освіти.

Федеральна Програма виробничого навчання (FWS) забезпечує спосіб надання вищими навчальними закладами можливості студентам заробити кошти, що мають використовуватися для отримання ними освіти. Програма була раніше відома як програма коледжів "робота під час навчання". Як правило, студенти можуть претендувати на отримання роботи у кампусі свого університету (бібліотека, ІТ, кафе, сад, озеленення тощо), при цьому термін роботи не може перевищувати 16-18 годин на тиждень.

Основою фінансової нагороди за заслуги є гроші, що надаються тим студентам, які мають конкретний дар, талант, здібності, корисні нахили, уміння та устремління і заслуговують на грошову премію, незалежно від їх економічного становища. Мета фінансової допомоги на основі заслуг – заохочувати і винагороджувати студентів, які проявляють ці якості під час навчання і отримання вищої освіти та за умови участі у багатогранному житті закладу. Фінансове стимулювання і заохочення навчання, громадської діяльності та різноманітної допомоги навчальному закладу розглядається керівництвом ВНЗ як вдале інвестування, яке обов'язково принесе зворотній ефект для закладу. Вважається, що виняткові якості, що їх проявляють студенти, сприяють розвиткові самого ВНЗ.

Фінансова допомога на основі потреб є корисною як для студентів, так і для самого ВНЗ, оскільки впливає на підвищення набору студентів. Так, вивчення цього питання Національним бюро економічних досліджень США встановило, що підвищення доступності

будь-якої суми фінансової допомоги студентам позитивно впливає на підвищених показників набору. Дані також показують, що доступ до фінансової допомоги також збільшує "наполегливість і конкуренцію" студентів. Додаткові переваги були отримані від академічно-орієнтованих стипендій, надання якої виявило і засвідчило підвищення студентської наполегливості у навчанні і продуктивності їх навчальної роботи під впливом фінансової зацікавленості і фінансового стимулювання їх академічної діяльності [8].

Також багато компаній пропонують плани відшкодування навчання для своїх співробітників для того, щоб зробити пакет переваг більш привабливим, а також щоб оновити рівень кваліфікації, підвищити рівень освіти і з метою утримання (закріплення) працівників [9].

Довідка. У 2012 році борг студентських кредитних зобов'язань у США склав більше 1 трлн. дол. [10]. Цікаво, що у 2012 році загальний обсяг кредитних боргів студентів перевищив борги споживачів кредитних карт США [11].

Таким чином, роль американського Федерального уряду у забезпеченні студентів різноманітними стипендіями, позиками, роботою під час навчання і подальшим працевлаштуванням є визначальною [12-13]. Щорічно для цього виділяються десятки мільярдів доларів, у тому числі – більше мільярда доларів на оплату навчання у ВНЗ США іноземних студентів. Найбільш важливими програми фінансової підтримки студентів університетів і коледжів, установлені федеральним урядом США, є:

- Стипендія-грант Пелла (Pell Grants: https://en.wikipedia.org/wiki/Pell_Grant), що відома як головна серед можливих освітніх стипендій (Basic Educational Opportunity Grants – BEOG) і яка призначається, щоб допомогти студентам оплатити своє навчання після середньої школи з урахуванням фінансового становища їх сім'ї. Пелл гранти надаються фінансово неспроможним студентам у США. Цей грант є доступним для студентів бакалаврату або будь-якої кваліфікації на основі навчальної програми. Студенти не зобов'язані погасити цей грант, що є корисним для них. Цей грант може допомогти їм заплатити їх внески до коледжу та оплатити інші витрати, необхідні для вивчення навчальної програми. Це найбільша федеральна програма надання допомоги, і вона може сягати від 1900 до 5730 доларів на рік [14].

- Додаткова програма для забезпечення студентів стипендіями освіти (The Supplemental Educational Opportunity Grants Program – SEOG) надає можливість одержати грант до 2000 доларів на рік. Сума цієї стипендії не може перевищувати 50% розрахованих на рік фінансових потреб студента.

- Національна програма прямого надання позик студентам (The National Direct Students Loan Program – NDSL) забезпечує позиками деяку частину тих осіб, які мають відмінні та хороші показники. Під час навчання у вищому закладі освіти вони відсотків за позику не сплачують. Після того як студент закінчив або перервав навчання, він починає повертати позику з банківським відсотком у 5% річних.

- Програма «робота-навчання» коледжів (The College Work-Study Program – CWS) надає роботу тим студентам, яким необхідна фінансова допомога. Вона дає шанс заробити гроші на витрати, пов'язані зі здобуттям вищої освіти.

- Страхова програма позик для студентів (The Guaranteed Student Loan Program - GSL) дозволяє студентам позичати гроші під невеликий відсоток у комерційних структурах шляхом страхування позичок державними агентствами та подальшого повторного страхування (перестраховування) з гарантіями федерального уряду. При цьому федеральний уряд виплачує замість студентів, які досягли успіхів у навчанні, їх відсотки за позику протягом усього їх навчання у коледжі. Після того як студент закінчив навчання, починається повернення грошей. Причому він має повернути одержану позику разом із відсотками.

- Кредити Карла Д. Перкінса [15-16]. Станом на 2009-2010 навчальний рік, кредитні ліміти для студентів становили 5,5 тис. дол. на рік з максимальною продовженням кредиту до 27,5 тис.дол. Для аспірантів, межа становить \$ 8000 в рік з максимальним продовженням до 60 тис. дол.

- Субсидовані та несубсидовані кредити Стаффорда [17-18].

- Кредити PLUS. Програма батьківських позик для студентів ВНЗ, які вчаться у бакалавратурі (The Parent Loan to Undergraduate Students Program – PLUS), надає можливість родинам отримати для навчання дітей позики із невисокими відсотками. Уряд при цьому не виплачує відсотків за програмою PLUS, і батьки несуть відповідальність за виплату позики із нарахованими за час навчання відсотками відразу ж після закінчення вищого закладу освіти їх дітьми.

Коледжі можуть також надавати й інші федеральні програми довгострокової та короткострокової фінансової допомоги, в першу чергу надаючи підтримку тим студентам, які планують після закінчення навчання йти в сферу дошкільного виховання, доглядати за хворими та людьми похилого віку, працювати в різних галузях охорони здоров'я (санітарно-гігієнічні напрямки) тощо. Федеральний уряд та місцева влада штатів і округів спрямовують фінансову допомогу на підтримку навчання студентів за неперестижними, але вельми необхідними для американського суспільства спеціальностями та професіями. Так, штати призначають різноманітні стипендії та гранти і допомагають студентам вступити на навчання до обраних ними закладів. Мешканці штату мають багато привілеїв (насамперед – фінансових) при вступі до ВНЗ, що розмішується на території цього штату. У США існує понад 40 видів стипендій, премій, винагород і позик, які можуть витратитися на фінансування вищої освіти студентів-американців і деяких категорій іноземців. Американці вважають, що починати самостійне життя молодь повинна відразу після закінчення школи, тому й надаються їй для цього необхідні можливості.

Стипендіальні програми і гранти у ФРН. Сьогодні у ФРН існує більше 22 організацій, які здійснюють підтримку молодих і перспективних кадрів: учених, студентів, викладачів і школярів. Увесь спектр інтересів німецького суспільства представлений в цих програмах. Стипендії розподіляються між німецькими та іноземними студентами, практикантами, молодими вченими і викладачами ВНЗ з метою сприяння професійній підготовці і підвищенню кваліфікації в межах університетської системи і науково-дослідної роботи. Програми для іноземців фінансуються, головним чином, МЗС, але є немало інших програм, здійснюваних приватними спонсорами. Це такі відомі організації, як, наприклад, зарубіжні фонди німецької економіки, що повністю забезпечується німецькою промисловістю.

Терміни надання стипендій, вимоги до кандидатів, цілі надання стипендій і їхній розмір, терміни подачі заяв і критерії відбору є суто індивідуальними для кожного фонду. Отримати стипендію можна для таких цілей:

- щоб пройти курс підвищення кваліфікації або додаткового навчання;
- брати участь в додатковому навчальному курсі одного з німецьких ВНЗ;
- для роботи над дисертацією і її захисту в одному з німецьких ВНЗ (перш за все – в галузі юридичних, економічних соціальних і гуманітарних наук, ізможливістю продовження стипендії);
- для виконання певного науково-дослідного проекту – щоб пройти літні університетські курси;
- для наукового стажування (для тих, хто вже захистив дисертацію) – для інтенсивного вивчення мови;
- для практики;

- щоб встановити професійні контакти – студентські ознайомлювальні лінгво-культурологічні поїздки до ФРН і так далі.

Критеріями відбору претендентів на стипендію є:

- хороша успішність у ВНЗ і відмінні результати випускних іспитів (за різними вимогами – хороші і відмінні або лише відмінні оцінки, відбираються кращі в цьому відношенні кандидати);

- наукова кваліфікація;

- якість навчального плану (що саме студент або вчений передбачає зробити у ФРН, наскільки це є цікавим із наукової точки зору, наскільки реально можна виконати це завдання, і чи можливе здійснення плану за час надання стипендії);

- мотивація поїздки;

- знання іноземної мови (бажано знати хоч б одну іноземну мову, але не обов'язково німецьку).

У деяких випадках попередній відбір проводиться за анкетами, що розсилаються. Анкета повинна містити дані про професійні знання претендента, його спеціалізацію, колишню діяльність, про завдання і плани, пов'язані з майбутнім семінаром-стажуванням, детальні відомості про освітні запити, про володіння іноземними мовами, а також заява про готовність повернутися на додому на батьківщину.

За всіма спеціальностями сприяють проведенню навчання, стажування, підвищення кваліфікації та виконання наукових досліджень такі організації як: Фонд Олександра фон Гумбольдта (www.avh.de), Німецька служба Академічних обмінів ДААД (<https://www.daad.de/en/>), Фонд Фрідріха Наумана (<https://www.freiheit.org/>), Фонд Готліба Даймлера і Карла Бенца (<https://www.daimler-benz-stiftung.de/cms/index.php>), Фонд Ханса Зайделя (<http://www.hss.de/>), Католицька служба академічного сприяння іноземцям – КААД (<http://kaadbonn.de/>), Фонд Конрада Аденауера – КАС (<http://www.kas.de/>), Міністерство науки і мистецтва федеральної землі Саксонія, Фонд Фольксвагена (<https://www.volkswagenstiftung.de/>) – надає фінансову підтримку лише науковим установам.

Виняток становлять: Фонд Альфреда Круппа фон Болена і Хальбаха (<http://www.kruppstiftung.de/>) – лише для молодих учених, які спеціалізуються в сфері економіки, політики і культури; Товариство Карла Дуйсберга (<http://www.cdg.de/>) – лише для вчених-економістів; програми Німецької служби академічних обмінів ДААД – річні стипендії лише для студентів-економістів; зарубіжні фонди німецької економіки – для вчених-економістів, юристів, суспільствознавців. Фонд Фрідріха Еберта (<http://www.fes.de/de/>) – для істориків, фахівців у галузі соціальних і економічних наук і юристів; Фонд Кербера (<http://www.koerberstiftung.de/>) – для інженерів і вчених-економістів; Міністерство науки і досліджень федеральної землі Північна Рейн-Вестфалія – для інженерів і вчених-економістів. ДААД – програма для юристів; ДААД, представництво ІАЄСТЕ – практика для студентів природничих, інженерних, сільськогосподарських спеціальностей і лісного господарства; Німецька служба обміну студентами-медиками – лише для медиків; Лютеранський Всесвітній союз – для теологів, церковних музикантів і соціальних працівників; Добродійна служба Євангелістської церкви ФРН – для теологів, а другий варіант програми – лише для підвищення кваліфікації в області права, економіки підприємництва, педагогіки, соціального забезпечення і роботи з громадськістю. Фонд Генріха Белля – для істориків, юристів і соціальних працівників; Конференція Німецьких Академій наук – для вчених гуманітаріїв і суспільствознавців; ДААД – програма семестрових стипендій – лише для студентів-германістів; ДААД – літні університетські курси – для германістів і фахівців з ФРН; Фонд Веймарської класики – для фахівців з історії культури. Служба педагогічного обміну (ПАД) здійснює програми для вчителів і студентів, які планують стати викладачами німецької мови. Стипендіальні програми можуть бути розраховані на

співпрацю між ВНЗ. Наприклад, в ДААД є програма "Партнерство ВНЗ", яка фінансує співпрацю між ВНЗ обох країн в області германістики і викладання окремих дисциплін німецькою мовою.

З метою підтримки іноземних учених, запрошених в німецькі ВНЗ на викладацьку діяльність, і інтернаціоналізації навчального процесу в німецьких ВНЗ існує програма ДААД для доцентів і професорів зарубіжних ВНЗ тривалістю від одного до чотирьох семестрів. Щоб стати її учасником, необхідним є запрошення німецького ВНЗ і досвід викладацької роботи. Стипендіатам виплачується сума, прирівняна до зарплати викладачів ВНЗ ФРН. Для кандидатів наук у ФРН існують стипендіальні програми таких організацій, як, наприклад, Фонд Олександра фон Гумбольдта. Це один з найбільших фондів, який здійснює підтримку висококваліфікованих учених при проведенні науково-дослідної роботи у ФРН і сприяє науковим зв'язкам. Термін стипендії 6-12 місяців, можливе продовження на 12 місяців.

Конференція Німецьких Академій Наук (Mainz, www.akademienkonferenz.de), метою якої є надання можливості займатися науково-дослідною і викладацькою роботою в німецьких інститутах, надає стипендії ученим з країн Центральної і східної Європи і СНД на 6 місяців.

Багато організацій пропонують стажування, під час яких молоді вчені мають можливість отримати від німецьких колег новітню інформацію щодо стану справ у професійній сфері діяльності і отримати спеціальні знання. Так, Німецька служба академічних обмінів ДААД проводить наукові стажування, термін яких – 1-3 місяці. Отримати стажування можуть лише претенденти, які працюють у ВНЗ і науково-дослідних установах.

Фонд Фрідріха Еберта в Бонні вирішує завдання політичної і суспільної освіти і сприяє науково-дослідним проектам. Він також має програму навчальних і наукових стажувань учених з країн СНД, які тривають 12 місяців.

Фонд Альфреда Круппа фон Болена і Хальбаха в Гессені фінансує наукові дослідження і стажування молодих наукових і управлінських кадрів із країн Центральної і Східної Європи. Стипендіальна програма розрахована на 6 місяців. Як виняток до конкурсу допускаються особи, які планують захист кандидатської дисертації найближчим часом. Тим, хто бажає "захищатися", можуть надати допомогу Фонд Готліба Даймлера і Карла Бенца (Ladenburg). В цілях забезпечення гідного майбутнього миру в умовах вільного суспільного устрою, він надає стипендії молодим ученим, які ще не захистили кандидатську дисертацію, термін дії якої від 6 місяців до 2 років. Існують вікові обмеження: граничний вік для її здобуття – 30 років.

Католицька служба академічного сприяння іноземцям КААД підтримує наукові проекти, зокрема, захист кандидатських і докторських дисертацій. Стипендія надається на строк до 6 місяців. Програми для молодих учених створені і в інших фондах і службах сприяння. Закінчена вища освіта (заохочується і продовження навчання в аспірантурі, хоча це не є обов'язковим для кандидата) – є неодмінною умовою для здобуття стипендій.

Для студентів самих різних спеціальностей є величезна можливість вибору серед безлічі стипендіальних програм. Наприклад, лише одна організація ДААД представляє: ЕРП-програму для економістів, які навчаються до моменту подачі заяви на третьому курсі, з можливістю заздалегідь пройти курс німецької мови в ФРН. Студентам-германістам пропонується провести в ФРН 5 місяців. Існують стипендії для літніх університетських курсів на 1 місяць, що розраховані на старшокурсників і випускників.

Популярним є і обмін практикантами в рамках ІАЄСТЕ – Міжнародної Асоціації обміну студентами технічних спеціальностей. Місяця надаються студентам природничих і інженерних наук, сільськогосподарських спеціальностей, лісового господарства. Особливо привабливими для молоді є студентські ознайомлювальні лінгво-культурологічні поїздки до

ФРН терміном від 7 до 14 днів. Дотація ДААД включає оплату і забезпечення програми перебування, а також гроші на кишенькові витрати. Не менш корисною є навчальна практика для студентських груп із зарубіжних країн у супроводі викладача ВНЗ терміном від 7 до 28 днів із оплатою добових і кишенькових витрат.

Німецька служба обміну студентами-медиками в Бонні здійснює проект в межах міжнародної програми обміну IFMSA – Міжнародної федерації асоціацій студентів-медиків. На 1-2 місяці до ФРН можуть поїхати студенти, які вже закінчили два семестри клінічної практики.

Фонд Фрідріха Наумана в Кенігсвінтері підтримує студентів старших курсів і випускників ВНЗ усіх спеціальностей в цілях сприяння процесам реформування і демократизації суспільства. Допомога здійснюється в здобутті першої вищої освіти, підвищенні кваліфікації, підготовці дисертації. Термін дії допомоги – 1 рік.

Фонд Ханса Зайделя в Мюнхені надає підтримку всім обдарованим випускникам ВНЗ віком до 32 років. Завданням фонду є робота з політичної освіти на основі християнських цінностей. Термін дії програми – до 1 року.

Фонд Генріха Белля (<http://www.boell.de/>) в Кельні здійснює завдання з подолання партійно-політичних і суспільних кордонів, приділяючи увагу проблемі прав людини і формуванню культури взаєморозуміння між країнами. Він дозволяє своїм стипендіатам проводити дослідження по місцю навчання.

Підтримка підприємництва і підприємницької освіти в соціальній ринковій економіці ФРН. Сучасна ринкова економіка побудована на засадах вільного підприємництва й приватної ініціативи. Як у Федеративній Республіці Німеччина, так і інших країнах Європейського Союзу малі та середні підприємства відіграють вирішальну роль у забезпеченні зайнятості, економічного зростання, інвестицій та впровадження нових технологій. Незважаючи на те, що бути успішними підприємцями здатні лише 5-7% від усього працездатного населення, саме малі та середні підприємства становлять ядро економіки. Тому в цих країнах на державному рівні здійснюється підтримка вільного підприємництва, формується загальний позитивний клімат для підприємницької активності, виховується належна суспільна повага до успіхів підприємців, а також необхідність із розумінням ставитись до можливих невдач у бізнесі.

В умовах інтенсифікації виробництва, поглиблення поділу праці, необхідності підвищення ринкової ефективності й конкурентної спроможності виробленої продукції виникає нагальна потреба в ініціативності та підприємницькій активності населення. Вирішальними для успішної підприємницької діяльності суспільства є заохочення підприємницького духу. Так, у Зеленій Книзі Комісії Європейських співтовариств зазначається, що підприємницький дух є способом мислення й процесом, що має на меті започаткування та розвиток економічної діяльності, яка поєднує в собі готовність ризикувати, творчий підхід, новаторство з професійним менеджментом у рамках нової або вже існуючої організації [20].

Оскільки підприємництво – це прояв творчості, готовність ризикувати, здатність пристосовуватись до кон'юнктурних і структурних змін, спрямованість на конкуренцію, націленість на перемогу в конкурентній боротьбі, бажання досягти позитивного результату, тому такою важливою для його розвитку є державна й громадська підтримка ініціативності та підприємливості громадян.

Досвід ФРН свідчить, що з метою ефективною підтримки підприємництва в умовах соціальної ринкової економіки необхідно [21-22]:

1. Забезпечити правову стабільність у всіх сферах суспільного життя (особливо це стосується забезпечення прав власності, договірних прав, ефективного виконання

податкового та трудового законодавства).

2. Впливати на макроекономічні умови для досягнення мети економічного зростання та суспільно-політичної стабілізації.

3. Скорочувати бюрократичні процедури, що пов'язані з заснуванням підприємств, організацією та веденням підприємницької діяльності (спрощувати процедури реєстрації, видачі дозволів, ліцензій, зменшувати кількість контролюючих органів і обов'язкових формулярів тощо).

4. Встановлювати такі ставки оподаткування, що дозволяють підтримувати здатність до конкуренції (конкурентоспроможність) підприємств (розмір і динаміка податкового навантаження мають бути зрозумілими для підприємців і сприяти їхній довгостроковій ефективній діяльності).

5. Модернізувати ринок праці (з метою ефективного поєднання гнучкості, здатності швидко пристосовуватися до нових вимог і соціальним захистом працюючих). Необхідно впроваджувати гнучкі правила неповного робочого дня та строкових робочих угод, надавати роботу безробітним, утворювати правила захисту від звільнення. (Наприклад, коли в Німеччині підприємець змушений скорочувати штат своїх найманих працівників через відсутність замовлень, зменшення обсягу чи раціоналізацію виробництва, він мусить зважати на положення трудового та соціального законодавства, які вимагають від нього керуватися соціальними міркуваннями. Тому він може звільнити лише того, для кого таке звільнення буде найменш болючим).

6. Надавати другий шанс підприємцям-початківцям (якщо перша спроба започаткування власного підприємництва виявилась невдалою).

Підкреслимо, що вирішальною передумовою для успішного заснування й діяльності підприємств є сприятливий суспільний та економічний клімат. Держава має надавати малим і середнім підприємствам особливого сприяння в сфері фінансів, інновацій, орієнтації на зовнішньоекономічну та міжнародну діяльність, підготовці та перепідготовці кадрів. Також дуже важливо виховувати підприємливість і підприємницький менталітет у населення, позитивне ставлення до праці та продуктивної діяльності, повагу до результатів виробничої діяльності, підприємців, меценатів, створювати громадянське суспільство чесних і моральних людей.

В якості приклада державної підтримки підприємництва наведемо такі форми фінансової підтримки малого й середнього бізнесу, що позитивно зарекомендували себе в Німеччині.

1. Державна підтримка бізнесменів-початківців.

При федеральному Міністерстві економіки ФРН існує спеціальний банк даних, що полегшує для всіх зацікавлених пошук різноманітних федеральних і земельних програм і дозволяє подати заяву на отримання позички. Держава також надає допомогу на власний капітал або виділяє кредити державних банків на відкриття бізнесу, здійснює фінансову підтримку розробки нових технологій і продуктів, виступає поручителем за надані кредити. Фінанси на заснування бізнесу можна отримати й від Кредитної установи для відбудови.

2. Фінансова допомога на власний капітал, яку можна отримати в банку за місцем діяльності. Банк, що обслуговує підприємця (підприємство), може отримати через спеціально створений за «Планом Маршалла» ще в 1949 році державний фонд інвестиційну позичку в розмірі до 500 тис. євро терміном на 20 років. Підприємець має відстрочку платежів на 10 років і повертає фонду 96% від загальної отриманої суми. Позички надаються під особисту відповідальність підприємця на основі аудиторської або іншої експертизи заявки на отримання позички.

3. Кредити для бізнесменів-початківців.

Для отримання інвестицій з метою відкриття нового бізнесу підприємець через свій банк може отримати кредит з відповідного державного фонду. Цей кредит видається на 8 років, забезпечує до 75% суми інвестицій і до 100% обігових коштів. Підприємець має повернути 96% отриманого кредиту, фіксована ставка відсотків – 4,9%, які необхідно починати виплачувати не пізніше, ніж через 2 роки після отримання кредиту.

4. Заснування державних програм підтримки бізнесу.

У Німеччині існують програми для надання підприємцям мікропозичок до 5 років за спрощеною схемою через банк, що їх обслуговує (до 25 тис. євро зі звільненням від платежів на перші 6 місяців). Підтримку в наданні позичок здійснює Європейський інвестиційний фонд разом з німецькими банками.

5. Капіталовкладення в молоді інноваційні фірми на стадії їхнього заснування. Це – Програма участі для молодих технологічних підприємств, що розрахована на допомогу до 50 тис. євро в початковій фазі діяльності підприємств.

6. Капітал, що надається приватними інвесторами, членами родин підприємців, друзями та меценатами (капітал так званих "бізнес-ангелів").

7. Підтримка торгівельно-промислових палат.

У Німеччині велику роль у розвитку, підтримці та розповсюдженні корисної інформації про результати діяльності підприємств відіграють торгівельно-промислові палати. Вони також допомагають підприємствам виходити на ринки збуту виробленої продукції та послуг, організують ярмарки, виставки, сприяють залученню інвестицій від державних, приватних і міжнародних фінансових джерел, сприяють утворенню професійних об'єднань тощо.

У Німеччині існують програми заохочення інновацій, нової продукції та сучасних технологій, метою яких є сприяння розвитку малого та середнього бізнесу[23]. Серед них:

1. Програма «Інновація» - для молодих технологічних фірм та інноваційних бізнесменів-початківців. Пропонуються різні варіанти фінансування розробки та впровадження (виведення на ринок) нових продуктів, технологій, послуг.

2. Програма «Співпраця з наукою» - сприяє впровадженню у виробництво нових наукових розробок, конкурентноздатних розробок і прогресивних технологій. Фінансово та інформаційно підтримується обмін новими результатами підприємницької діяльності, досвідом, кадрами, укріплюється взаємодія малого й середнього бізнесу з науково-дослідними установками, створюються інноваційні мережі. (Наприклад, німецька програма EXIST (<http://www.exist.de/>) сприяє регіональному співробітництву між вищими навчальними закладами, науковими установами, підприємствами та суб'єктами ринку).

3. Програма «Технологічне консультування та навчання» надає підтримку малим і середнім підприємствам при впровадженні ними нових технологій та форм організації своєї діяльності, навчає досвіду успішних підприємств.

4. Програма користування комп'ютерними технологіями електронної комерції та новітніми Інтернет-технологіями – 24 регіональних центри з електронної комерції надають необхідні консультації та організують навчання підприємців-початківців.

Для заохочення розвитку зовнішньої торгівлі, міжнародної кооперації та залучення інвестицій, виходу на світові ринки та підвищення конкурентної спроможності виробленої продукції, товарів і послуг, а також з метою підтримки експорту товарів і послуг у Німеччині існують такі спеціальні програми.

1. Програми Федеральної агенції із зовнішньої економіки (надає послуги зі Збору інформації про умови виходу на ринки різних країн).

2. Програма IXPOS (<http://www.ixpos.de/>) – надає інформацію в галузі зовнішньої торгівлі. На порталі цієї програми можна отримати інформацію про зарубіжні ринки, міжнародні тендери та зовнішньоекономічні заходи.

3. Програма сприяння в організації інформаційних та ознайомлювальних зустрічей з німецькими та зарубіжними підприємцями, встановлення та підтримка особистих контактів між підприємствами.

4. Програми державних дотацій малим і середнім підприємствам на участь у виставках і ярмарках за кордоном.

5. Програми страхування експортних ризиків (так звані "Гарантії Гермеса" – страхування ризиків, пов'язаних з експортом у країни з ризикованими ринками).

Підкреслимо ще одну значну суспільну користь малого й середнього бізнесу. Велика кількість самостійних підприємств сприяє кращому розподілу економічної влади та контролю за нею. Конкуренція таких підприємств перешкоджає та запобігає надмірній концентрації економічної влади в невеликій кількості великих і потужних компаній чи в руках окремих суспільних груп. Цим малі та середні підприємства роблять свій внесок у контроль над політичною владою.

З метою підтримки високого рівня кваліфікації робітників малих і середніх підприємства в Німеччині на державному рівні підтримується професійна підготовка й перепідготовка кадрів для малого й середнього бізнесу. Існує дуальна система навчання та підвищення кваліфікації (професійний навчальний заклад + виробництво), з відривом від виробництва, семінари на виробництві, курси підвищення кваліфікації тощо. Дуже популярними є програми підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів та магістрів у галузі організації бізнесу, управління бізнесом, менеджмент виробництвом і трудовими ресурсами, комунікації в бізнесі тощо.

Деякі стипендії, гранти і програми Великобританії. Великобританія пропонує безліч стипендіальних програм завдяки державним органам, що керують освітою, МЗС Великобританії (для студентів-іноземців), фондам і комерційним організаціям.

Найбільш популярними є: стипендії Chevening і Hill Foundation, а також BP Cambridge Chevening (магістратура Кембриджського університету) і OSI/FCO Chevening Scholarships (післядипломне навчання на здобуття ступеню магістра в Оксфорді).

Програму британських стипендій Chevening (<http://www.chevening.org/>) було засновано в 1983 році: тоді вона була відома як Foreign and Commonwealth Office Scholarships and Awards Scheme (FCOSAS). Назву програми змінили в 1994 році за особистою вказівкою міністра закордонних справ Дагласа Герда. Він вирішив перейменувати стипендії на честь назви маєтку Chevening в графстві Кент на півдні Англії, яке є його офіційною замською резиденцією.

Стипендія Chevening – це можливість здобути першокласну освіту в будь-якому ВНЗ Великобританії, а також – виконати дослідницьку роботу (термін: від 3 до 6 місяців). А крім того, це неоцінний досвід спілкування в багатонаціональному середовищі.

Програма британських стипендій Chevening також надає можливість здобуття післядипломної освіти в сферах міжнародних відносин, державного управління, журналістики, економіки і інших областях. Програма розрахована на 3-12 місяців і покриває постійне проживання та харчування, навчання в обраному ВНЗ Великобританії, написання дисертації, однократний проїзд до Великобританії і додому.

Пріоритетні напрями програми британських стипендій Chevening є:

- Державне управління.
- Міжнародні відносини.
- Політологія, політичні дослідження.
- Права людини, цивільне, конституційне і міжнародне право.
- Журналістика (друкарські, теле- і радіомовні ЗМІ).
- Стійкий розвиток і дослідження навколишнього середовища.

- Інновації, направлені на забезпечення стійкого економічного розвитку, розвитку економіки і бізнесу, глобальній стабільності клімату.

- Економіка (виключаючи програми MBA).

Список напрямів щорік коректується з врахуванням вимог ринку: наприклад, програми MBA були виключені з пріоритетних зовсім недавно. Це пояснюється тим, що представники російського бізнесу сьогодні мають можливість самостійно оплачувати своє навчання за кордоном. Загальна сума стипендії може складати за весь період навчання порядку 20 тис. фунтів стерлінгів.

Стипендія BP Cambridge Chevening дає можливість молодим професіоналам із відмінними академічними показниками і лідерським потенціалом вступити в магістратуру Кембріджського університету. Грант видається максимум на 12 місяців на очну форму навчання із здобуттям ступеня магістра. У нього входять: плата за курс, витрати на проживання, а також дрібні разові виплати. Кандидатам необхідно заповнити і надати в приймальну комісію Кембріджського університету (Board of Graduate Studies) нову форму GRADSAF, зразок якої можна знайти на сайті Кембріджського університету (<http://www.cam.ac.uk/>).

Програма післядипломного навчання у Великобританії (строком до одного року) OSI/FCO Chevening Scholarships покриває всі витрати по навчанню в університеті або коледжі, витрати на проїзд до Великобританії і назад і основні витрати на проживання для однієї особи. Є наступні варіанти програми: стипендії на здобуття ступеня магістра в університеті Оксфорд і університеті Йорк (з політичної філософії) і на проведення дослідження в Оксфорді.

Існують також такі стипендії на проведення досліджень в Оксфорді:

- Дев'ятимісячний грант для аспірантів російських вузів на проведення досліджень в області гуманітарних, суспільних наук і захисту довкілля.

- Тримісячний грант для посадових осіб, експертів і консультантів, що працюють в державних і муніципальних установах, що бажають провести дослідження в області прикладних суспільних наук із тематики, яка безпосередньо відноситься до розвитку і роботи конкретної установи.

Дуже популярною є стипендіальна програма Джона Сміта – John Smith Fellowship (<http://www.johnsmithmemorialtrust.org/>), що розрахована на тих, кому 25-35 років, хто працює в політичних структурах, у місцевій адміністрації, засобах масової інформації або займається захистом цивільних прав, відстоює соціальну справедливість тощо. Вона розрахована на п'ять тижнів перебування у Великобританії і включає семінари, стажування і робочі візити. Учасники програми обмінюються думками, встановлюють і підтримують контакти з демократичними лідерами Великобританії і інших країн, ознайомлюються з роботою демократичних організацій і їх роллю в демократичному суспільстві.

В рамках стипендії Hill Foundation (<http://www.hillfoundationscholarships.org/>) надана можливість здобуття ступеня кандидата наук або доктора філософії в Оксфорді на базі диплому про вищу освіту, що визнається у Великобританії. Цю програму адресовано аспірантам і випускникам пострадянських ВНЗ, які хочуть продовжити навчання в Оксфорді. Вона підтримує широкий спектр курсів і дає можливість отримати вчений ступінь будь-якого рівня. Фахівці, що вже мають національний диплом, в рамках цієї програми готують дисертацію на ступінь кандидат наук/доктор філософії. Стипендія також надається випускникам пострадянських ВНЗ для здобуття другої вищої освіти за два роки.

Стипендія Hill Foundation покриває всі витрати на навчання, у тому числі за проведення необхідних лабораторних робіт, проживання і дорогу. За умови задовільних результатів навчання протягом року, стипендія поновлюється наступного року в рамках вибраного курсу.

Кандидат, окрім відповідності стандартним спільним вимогам, повинен володіти видатними творчими здібностями і неординарними особовими якостями.

Деякі гранти і стипендіальні програми Франції. Французький уряд надає французьким і іноземним студентам стипендії на освіту. Гранти ж можна отримати від неурядових організацій. Заявки на здобуття стипендії приймаються у відділі по співпраці і культурі посольств Франції в зарубіжних країнах.

Отримати фінансову підтримку у розмірі 800 євро в місяць від щедрого уряду Франції можуть:

1. Студенти останніх курсів ВНЗ країн, чий диплом визнається французьким урядом.

2. Студенти з закінченою вищою освітою, яка визнається французькими освітніми органами і які їдуть до Франції розробляти науково-дослідний або навчальний проект.

3. Студенти, які працюють над дисертацією або пишуть дипломну роботу по одній із наступних дисциплін: управління, економіка, фінанси; державна адміністрація; право, політичні науки; містобудування, архітектура; природні науки; агрономія, інженерні науки; гуманітарні науки; мистецтво, творчість.

Далі детальніше про основні види стипендій у Франції.

1. Стипендія на навчання (Bourses d'études) надається студентам, які бажають продовжувати навчання у Франції за магістерськими програмами і отримати диплом DESS, DEA, Mastere за різними спеціальностями.

2. Стипендія для написання наукової роботи на здобуття ступеня (Bourses de these en co-tutelle) при спільному франко-іноземному науковому керівництві надається аспірантам і докторантам, які півроку здобувають освіту за кордоном і півроку у себе на батьківщині.

3. Стипендія на стажування (Bourses de stages). Цей тип стипендій призначений для молодих фахівців, які бажають підвищити свій рівень знань у професійній діяльності за будь-якою спеціальністю (без обмежень). Надається на термін від двох тижнів до шести місяців.

4. Стипендія Гюстава Ейфеля може бути надана найталановитішим студентам – таким, що вже знаходяться на навчанні у Франції. Відбір проводиться серед французьких та іноземних студентів кращими французькими інститутами і університетами. Програма Ейфель надає два типи стипендій: навчальну і аспірантську.

5. Є також спеціальні програми, що розроблені для молодих людей віком від 30 до 35 років з Центральної і Східної Європи. Це:

- Програма "Ейфель" розроблена Міністерством закордонних справ і призначена для студентів, що подають надії, або випускників ВНЗ у сфері інженерії, економіки і права з високими академічними результатами.

- Програма "Коперник". Партнери цієї програми – вищі технічні школи. Спеціалізація – економіка та інженерія.

- Програма "Дідро" – призначена для надання стипендій у сфері гуманітарних наук.

- Програма "Новий Міст" – надає стипендії в галузі політології і медицини.

- Стипендія Національної Школи Адміністрації (Enà) – призначена для державних службовців і молодих чиновників.

6. Також розроблені класичні стипендії: для написання дисертацій, для навчання в магістратурі, для коротких наукових стажувань (CNOUS), стипендія для стажування (Egide), короткострокові педагогічні і лінгвістичні стипендії, а також стипендії, що частково покривають витрати на навчання (по обміну між ВНЗ Франції та різних країн).

7. Стипендія Thales для навчання у Франції [19]. Міністерство закордонних і європейських справ Франції (MAEE) і компанія "Талес" виділяють значну кількість стипендій для французьких та іноземних студентів, які мають бажання продовжити свою освіту у Франції. Загальний розмір кожної стипендії ThalesAcademia складає понад 13000

євро. Програма призначена для студентів віком не більше 30 років і таких, які мають рівень магістра. Володіння французькою мовою є необов'язковим, але при відборі кандидатів надається перевага тим, хто знає французьку.

8. Також існують три типи стипендій, призначених для іноземних студентів. Це стипендії, що надаються французьким урядом; стипендії, що надаються урядами держав, громадянами яких є учні; і стипендії, що надаються міжнародними і неурядовими організаціями. Розглянемо деякі з таких стипендій.

- Bourses d'e'tudes (стипендії на навчання) Надаються студентам, вік яких не перевищує 35 років і які мають ступень бакалавра з гуманітарних наук, фундаментальні знання з французької мови і бажання продовжувати навчання у Франції за магістерськими програмами.

- Bourses partielles (стипендії на часткове покриття витрат студента в період навчання у Франції). Надаються студентам, які беруть участь у програмах обміну між іноземними і французькими ВНЗ. Області навчання і спеціальності: без обмежень. Необхідно вільно володіти французькою мовою.

- Bourses de the'se en cotutelle (стипендії для підготовки дисертацій (P.HD) при спільному франко-іноземному науковому керівництві). Відповідно до спільних програм аспірантури/докторантури, їхні учасники проводять півроку у себе на батьківщині і півроку за кордоном. Стипендії надаються на три роки як французьким, так і іноземним громадянам віком не більше 35 років. Області навчання (досліджень) і спеціальності: без обмежень. Претендентам необхідно вільно володіти французькою мовою і мати закінчену вищу освіту.

- Bourses d'excellence Eiffel (стипендії Eiffel для найбільш видатних студентів). Призначені для талановитих французьких і зарубіжних студентів, які бажають продовжити навчання у Франції за чотирма основними напрямками: інженерні науки, економіка і менеджмент, правознавство і політичні науки, державне управління. Для здобуття стипендії необхідно звернутися до обраного претендентом французького ВНЗ. У разі позитивного рішення, цей ВНЗ направить заявку претендента в організацію, що приймає рішення про надання стипендій Eiffel (<http://www.egide.asso.fr/jahia/Jahia/appels/eiffel>).

9. Програма Copernic є орієнтованою на молодих бакалаврів, спеціалістів або магістрів – економістів і інженерів (віком не більше 30 років) із країн Східної і Центральної Європи. Мета програми – сприяння вивченню сучасних методів менеджменту. Її тривалість – 12 місяців, з них сім місяців – навчання в одній з французьких вищих шкіл (Grande Ecole) і п'ять місяців стажування на підприємстві. Необхідним є високий рівень володіння французькою мовою.

10. Bourses de l'Association le Pont Neuf (стипендії асоціації Pont Neuf). Асоціація Pont Neuf надає стипендії з трьох основних програм:

- Стипендія Philippe Habert – для вивчення політології (Bourse Philippe Habert). Призначена для студентів Міжнародного навчального циклу з політичних наук в Паризькому інституті політичних наук (Cycle International d'E'tudes Politiques, IEP de Paris, <http://www.sciencespo.fr/international/>).

- Програма для молодих лікарів (Bourse Jeunes mee'decins). Призначена для студентів медичних спеціальностей і молодих лікарів, які мають бажання стажуватися тривалістю шість тижнів в одній із клінік Парижа. Стипендії надаються студентам п'ятого або шостого курсів медичних інститутів і факультетів, а також молодим лікарям, які отримали диплом не більше двох років тому. Кандидатові необхідно представити проект стажування.

- Стипендія для лікарів-спеціалістів (фахівців-професіоналів) (Bourse Mee'decins spe'cialistes) для проходження стажування від чотирьох до шести місяців у французькій клініці. Основні вимоги: вік не більше 35 років; наявність у

кандидата диплому про вищу медичну освіту або вчений ступінь в галузі медицини; наявність розробленого медичного проекту, придатного до реалізації у французькій клініці і перспективного для охорони здоров'я своєї країни.

11. Bourses de stage (стипендії для проходження стажування). Області навчання і спеціальності: без обмежень (включаючи медицину, журналістику, кінематографію, музикознавство і архівну справу). Стипендії надаються іноземним громадянам, які постійно проживають у своїй країні та вільно володіють французькою мовою. Добором претендентів займається посольство Франції в країнах світу.

12. Bourse de stage linguistique (стипендії для проходження мовного стажування). Область навчання – французька мова. Існують стипендії двох видів:

- Стипендії для студентів, які у майбутньому стануть викладачами французької мови як іноземної в школах і ВНЗ своїх країн.

- Стипендії для студентів, які спеціалізуються в будь-якій сфері, окрім французької мови, і які вивчають французьку мову як іноземну. Мета стипендії – надання студентам різних країн підтримки у вивченні французької мови і її використання в їхній майбутній професійній діяльності.

13. Bourses de se`jour scientifique de haut niveau (стипендії для наукових відряджень фахівців високого рівня). Ці стипендії призначені для надання фінансової підтримки особам, які прибувають до Франції на період від двох тижнів до шести місяців із метою проведення наукових досліджень або участі у програмах культурного і/або науково-технічного обміну. Вікових обмежень немає, але вимагається вільне володіння французькою мовою із фаховою термінологією.

Деякі гранти і стипендії Іспанії. Найбільш значимі спільні програми міністерства закордонних справ і міжнародного співробітництва (Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación) і Іспанського агентства міжнародного співробітництва (Agencia Espanola de Cooperación Internacional) – це програми стипендій МАЕС-АЕСІ (Programas de Becas MAEC-AECI). Інші міністерства та адміністративні та територіальні одиниці (автономні області, місцеві органи влади) і приватні компанії також пропонують різні програми. На сайті офіційного бюлетеня (www.boe.es) зазвичай публікується повний список (www.boe.es/g/es/boe/becas) державних стипендій (becas). На сторінці www.boe.es/g/es/boe/ayudas можна знайти інформацію про матеріальну підтримку (ayudas), що надається агентствам і приватним особам. На сайті www.becas.com також є інформація про стипендії, пропонованих іноземним громадянам (можна підписатися на новинні розсилки і скористатися пошуковою системою, яка дозволяє знайти стипендії, що відповідають заданим параметрам).

Стипендії МАЕС-АЕСІ. Інформація про ці програми на наступний навчальний рік розміщується на сайті www.becasmae.es в середині жовтня (загальна інформація про стипендії доступна круглий рік, як і інформація про вимоги до кандидатів і процедурі подачі заявок). Подача заявки на стипендію здійснюється на сайті (зазвичай з середини жовтня до 31 грудня). Протягом цього періоду кандидат, використовуючи своє ім'я користувача та пароль, може скласти заявку на навчання на наступний рік, потім додавати інформацію в свою заявку та / або вносити необхідні зміни. З представниками МАЕС-АЕСІ можна зв'язатися тільки по електронній пошті. Після отримання повідомлення про присудження стипендії (зазвичай з квітня по червень) кандидат повинен підтвердити свої заслуги, надавши необхідні документи в посольство Іспанії.

Кандидат може вибрати цікавить його курс, а також університет або освітня установа. Винятком є програми ІА (для викладачів іспанської мови, які хочуть пройти навчання у літній школі в Мадриді) і ІІС (магістр міжнародних відносин в дипломатичній школі в

Мадриді). Перш ніж відправити заявку, кандидат повинен отримати письмове підтвердження від освітнього закладу, так як йому необхідно буде вказати обраний ним курс і відповіді на питання, чи отримав він письмове підтвердження про запис на курс. На сайті www.becasmae.es є пошукова система «Колумб» (Colón), в якій можна знайти інформацію практично про всі можливі варіанти навчання у вищих навчальних закладах Іспанії, включаючи післядипломна освіта, докторантуру та постдокторантуру. Оголошення про конкурс на здобуття стипендій поділене на кілька розділів (Captulos), які, в свою чергу, поділяються на конкретні розділи, присвячені програмам різних стипендій.

Стипендії фонду «Кароліна» Надаються на навчання в постдокторантурі і дослідницьку роботу. Детальна інформація – на сайті www.fundacioncarolina.es (перелік стипендій, умови отримання і т.д.).

Стипендії міністерства культури. Міністерство культури Іспанії розробляє програми стипендій на підтримку розвитку іспанської літератури, писемності і музики та надає щорічні програми для іноземних громадян із метою популяризації творчої і культурної спадщини Іспанії за кордоном. На сайті іспанського міністерства культури www.mcu.es представлена інформація про різні програми надання матеріальної підтримки, дотацій і стипендій. Серед найбільш значущих програм – «Сприяння перекладу та видання іспанської художньої та наукової літератури будь-якою іноземною мовою» і «Сприяння поширенню іспанської літератури за кордоном».

Стипендії міністерства освіти і науки. Детальну інформацію розміщено на сайті www.mec.es (Ministerio de Educacio'n y Ciencia).

Стипендії міністерства промисловості, туризму і торгівлі. Інститут зовнішньої торгівлі (ICEX - Instituto Espanol de Comercio Exterior) міністерства промисловості, туризму та торгівлі надає «стипендії для Китаю, Індії та Росії». Вони призначені для молодих фахівців, що бажають пройти інтернатуру в іспанських компаніях в рамках їх міжнародних проектів. Інформація про конкурс на здобуття стипендій розміщується на сайті www.icex.es у розділі «Освітні програми – Стипендії» (Programas de formacio'n becas).

Міністерство також надає стипендії за програмою «Туризм в Іспанії» для іноземних студентів, що бажають пройти курс післядипломної освіти в сфері туризму в іспанських університетах або інших освітніх центрах. Детальніша інформація – у офіційному бюлетені (www.boe.es). Оголошення про конкурс на здобуття стипендій публікується на сайті www.sgt.tourspain.es.

В Іспанії іноземцям дуже складно отримати стипендії на освіту. Найлегше отримати стипендію студентам із слаборозвинутих країн із слабкою економікою, а також студентам із Латинської Америки, Африки і країн, із якими укладені угоди на надання стипендій. Для претендентів із зазначених країн пред'являються певні, досить високі вимоги для видачі стипендій. Так, необхідними є: нострифікація (а часто – нове підтвердження диплому – конвалідація); знання іспанської мови (рівень Intermedio); надання медичної довідки про фізично-здоровий стан студента.

Розмір стипендії для доуніверситетського навчання і навчання на спеціалізованих курсах складає близько 700-800 доларів США на місяць. Навчання в магістратурі і на курсах із вільних мистецтв (художніх дисциплін) коштує одну тисячу доларів США. Існують одноразові дотації у розмірі 400-500 доларів США на "перші" (найнеобхідніші, першочергові) витрати. Надання стипендії здійснюється шляхом банківського переказу, поки студент не отримає спеціальної картки, необхідної для відкриття рахунку в банку. Виняток становлять перші дотації, оплачувані чеком.

Є ще і стипендії на літній період тривалістю від 3 до 9 місяців – для поглибленого вивчення іноземних мов, розширення дослідницької роботи в навчальних центрах і

університетах, пов'язаної з вивченням іспанської культури. Кандидатами на літню стипендію є аспіранти або студенти останніх курсів ВНЗ.

В Іспанії дуже суворо розглядають всі документи, що надаються для здобуття стипендії. На кожну країну щорік виділяється певна кількість стипендій, загальна їхня кількість – декілька тисяч.

Висновки. В економічно розвинених країнах студенти, молоді науковці і всі, хто хоче навчатися у ВНЗ, мають значні можливості отримати фінансову підтримку від держави і різноманітних фондів. Інвестування у вищу освіту вважається найкращим вкладанням коштів у США та інших провідних країнах світу. Програми фінансової підтримки стимулюють прагнення студентів до здобутків у навчанні і наукових дослідженнях, відіграють позитивну соціальну роль у суспільстві, і в цілому слугують приросту нових знань і розвитку науково-технічного прогресу.

Для умов України дуже важливо сформувані як інститут кредитування студентської молоді, так і незалежні стипендіальні фонди та грантові програми.

Література

1. Students funding. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_education_in_the_United_States#Student_funding (Дата звернення: 20.11. 2015).
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yale.edu/tuba/finaid/finaid-information/how-need-based-aid-works.html> (Дата звернення: 20.11. 2015).
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usnews.com/education/best-colleges/paying-for-college/articles/2014/09/15/colleges-and-universities-that-claim-to-meet-full-financial-need> (Дата звернення: 20.11. 2015).
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Elite Colleges Struggle To Recruit Smart, Low-Income Kids](#), 9 January 2013, Shankar Vedantam, NPR.org (Дата звернення: 20.11. 2015).
5. Tuition Grants for Private Schools. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ehow.com/list_6689175_tuition-grants-private-schools.html (Дата звернення: 20.11. 2015).
6. Levitz, J., Thurm, S. "Shift to Merit Scholarships Stirs Debate"// The Wall Street Journal, 20 December 2012. – Pp. A1;A16.
7. Free Application for Federal Student Aid (FAFSA). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fafsa.ed.gov/> (Дата звернення: 20.11. 2015).
8. Lederman, Doug. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ["What Student Aid Research Shows"](#). Inside Higher Ed., 22 Jan 2013. (Дата звернення: 20.11. 2015).
9. Manchester, Colleen Flaherty. "General human capital and employee mobility: How tuition reimbursement increases retention through sorting and participation." //Industrial & Labor Relations Review, 2012, 65 № 4. – Pp. 951-974.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ["Student Loan Debt Exceeds One Trillion Dollars"](#). National Public Radio (Дата звернення: 20.11. 2015).
11. Kingkade, Tyler. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ["Paying Off \\$26,500 In Debt In Two Years: How Brian McBride Did It"](#). HUFF POST, 9 January 2013. (Дата звернення: 20.11. 2015).
12. eJornal USA: Society & values. College and university education in the Unated States. US Department of State / Bureau of International Information Programs. November 2005. – 59 p.
13. Forest, James J.F. and Altbach, Philip G.,eds. The International Handbook of Higher Education. – New York: Springer, 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.higher-ed.org/handbook/TOC.pdf> (Дата звернення: 20.11. 2015).

14. FISCAL YEAR 2015. BUDGET OF THE U.S. GOVERNMENT. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BUDGET-2015-BUD/pdf/BUDGET-2015-BUD.pdf> (Дата звернення: 20.11. 2015).
15. Field, Kelly. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: "Perkins Loan Program, a Federal Stalwart Since 1958, Meets Its Demise". // *The Chronicle of Higher Education, 2015-10-01*. ISSN 0009-5982. (Дата звернення: 20.11. 2015).
16. US Dept. of Education. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: "Federal Perkins Loan Cancellation and Discharge Summary". Studentaid.ed.gov. (Дата звернення: 20.11. 2015).
17. Stafford Loan. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Stafford_Loan (Дата звернення: 20.11. 2015).
18. Federal Stafford Loans. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internationalstudentloan.com/stafford-loan/> (Дата звернення: 20.11. 2015).
19. Thales. Ethics and Corporate Responsibility department– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.thalesgroup.com/sites/default/files/asset/document/Thales_CRAR_2007.pdf (Дата звернення: 20.11. 2015).
20. Комісія Європейських співтовариств, Зелена Книга. Підприємницький дух у Європі: Брюссель, 2003. – С. 7.
21. Концепція соціальної ринкової економіки: головні засади, досвід та нові завдання / З передмовою колишнього Федерального міністра доктора Гергарда Штольтенберга / Бонн.: Фонд Конрада Аденауера. 1999. – 33 с.
22. Соціальна ринкова економіка: орієнтир для України / Р.Клапгам, М.Ломанн, О.Олійник та ін.: За ред. Р.Клапгама. – 2-вид. – К.: ФАДА, ЛТД. 2006. – 88 с.
23. New Challenges for Germany in the Innovation Competition. Final Report. August 2008, available at: http://www.isi.fraunhofer.de/isi-wAssets/docs/p/de/publikationen/new_challenges_for_germany.pdf (Дата звернення: 20.11. 2015).

References

1. Students funding, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_education_in_the_United_States#Student_funding (Accessed 20 November 2015).
2. Available at: <http://yale.edu/tuba/finaid/finaid-information/how-need-based-aid-works.html> (Accessed 20 November 2015).
3. Available at: <http://www.usnews.com/education/best-colleges/paying-for-college/articles/2014/09/15/colleges-and-universities-that-claim-to-meet-full-financial-need> (Accessed 20 November 2015).
4. Available at: Elite Colleges Struggle To Recruit Smart, Low-Income Kids 9 January 2013, Shankar Vedantam, NPR.org (Accessed 20 November 2015).
5. Tuition Grants for Private Schools, available at: http://www.ehow.com/list_6689175_tuition-grants-private-schools.html (Accessed 20 November 2015).
6. Jennifer Levitz & Scott Thurm (20 December 2012), "Shift to Merit Scholarships Stirs Debate", *The Wall Street Journal*, pp. A1;A16.
7. Free Application for Federal Student Aid (FAFSA), available at: <https://fafsa.ed.gov/> (Accessed 20 November 2015).
8. Lederman, Doug (22 Jan 2013), available at: "What Student Aid Research Shows". *Inside Higher Ed*. (Accessed 20 November 2015).

9. Manchester, Colleen Flaherty (2012). "General human capital and employee mobility: How tuition reimbursement increases retention through sorting and participation." *Industrial & Labor Relations Review*, Vol. 65, No.4, pp. 951-974.
10. Available at: "*Student Loan Debt Exceeds One Trillion Dollars*". *National Public Radio*. (Accessed 20 November 2015).
11. Kingkade, Tyler (9 January 2013), available at: "*Paying Off \$26,500 In Debt In Two Years: How Brian McBride Did It*". *HUFF POST*. (Accessed 20 November 2015).
12. eJornal USA: Society & values (2005). College and university education in the United States. US Department of State / Bureau of International Information Programs. November, 59 p.
13. Forest, James J.F. & Altbach, Philip G., eds (2005). *The International Handbook of Higher Education*. – New York: Springer, available at: <http://www.higher-ed.org/handbook/TOC.pdf> (Accessed 20 November 2015).
14. FISCAL YEAR 2015. BUDGET OF THE U.S. GOVERNMENT, available at: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BUDGET-2015-BUD/pdf/BUDGET-2015-BUD.pdf> (Accessed 10 December 2015).
15. Field, Kelly (2015-10-01), available at: "*Perkins Loan Program, a Federal Stalwart Since 1958, Meets Its Demise*". *The Chronicle of Higher Education*. ISSN 0009-5982. (Accessed 10 December 2015).
16. US Dept. of Education, available at: "*Federal Perkins Loan Cancellation and Discharge Summary*". *studentaid.ed.gov*. (Accessed 10 December 2015).
17. Stafford Loan, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Stafford_Loan (Accessed 10 December 2015).
18. Federal Stafford Loans, available at: <http://www.internationalstudentloan.com/stafford-loan/> (Accessed 10 December 2015).
19. Thales. Ethics and Corporate Responsibility department, available at: https://www.thalesgroup.com/sites/default/files/asset/document/Thales_CRAR_2007.pdf (Accessed 10 December 2015).
20. Komisija Jevropejs'kyh spivtovarystv, Zelena Knyga. Pidpryjemnyč'kyj duh u Jevropi: Brjussel', 2003 [The Commission of the European Communities, Green Paper. Entrepreneurial spirit in Europe, Brussels, 2003], p. 7.
21. The concept of social market economy: the main principles, experience and new tasks (1999) / With a foreword by former Federal Minister Dr. Gerhard Shtoltenberha / Bonn .: Konrad Adenauer Foundation.
22. Social Market Economy: A benchmark for Ukraine (2006) (Ed. R.Klapham). – 2nd ed. - Kyiv: Fahd, LTD.
23. New Challenges for Germany in the Innovation Competition. Final Report. August 2008, available at: http://www.isi.fraunhofer.de/isi-wAssets/docs/p/de/publikationen/new_challenges_for_germany.pdf (Accessed 10 December 2015).

Стаття надійшла до редакції 18.12.2015 р.